

ΑΠΟΘΗΚΗ

ΤΩΝ

ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ.

ΑΥΓΟΥΣΟΥ, 1844.

[ΑΡΙΘ. 92.]

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.

[Συνέχεια καὶ Τέλος. Ἰδε Σελ. 65-67, 82-84, 109-111.]

Εἰς τὴν Περσίαν ἐπιστρέψας ἐκ τῶν Ἰνδικῶν αὐτοῦ κατακτήσεων ὁ Ἀλέξανδρος, εὐρῆκεν ἀταξίας νὰ διορθώσῃ, καὶ πταίστας νὰ τιμωρήσῃ· διότι οἱ Σατράπαι, κατὰ τὸ σύνθημα ὅποταν ἦναι μακρὰν ἢ υπερτάτῃ ἐξουσία, εἶχον καταχρασθῇ ἐπ' ἐλπίδι ἀτιμωρησίας. Σημειωτέον δὲ πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως, ὅτι ποτὲ δὲν ἐκώφευεν εἰς τὰ παράπονα τοῦ λαοῦ, οὐδὲ παρέδωκε τὴν διαφθορὰν καὶ καταδυναστείαν τῶν διοικούντων. Εἰς τὰ Σούσα, κατὰ τὸ θέρος τὸ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ, π. Χ. 324, δεχόμενος εἰς τοῦτο, ὡς καὶ πρότερον εἰς τὸ περὶ ἱματισμοῦ καὶ ἀσπασμοῦ κεφάλαιον, τὰ τῶν Περσῶν ἔθιμα, ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῶς δεύτερον γάμον μετὰ τῆς Στατεΐρας, θυγατρὸς τοῦ Δαρείου, ἔτι ζωῆς καὶ συνοικουσῆς μετ' αὐτοῦ τῆς Ῥωξάνης. Πιθανὸν δὲ ὅτι ἡ ἐπιθυμία νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς Πέρσας, καὶ νὰ ἔχῃ αὐτὸς τε καὶ οἱ ἀπόγονοί του πρόφασιν τινα εἰς κληρονομικὸν δικαίωμα ἐπὶ τοῦ θρόνου, παρεκίνησεν αὐτὸν εἰς τὸ μέτρον τοῦτο. Ἡ συγχώνευσις τῶν νικητῶν καὶ τῶν νικηθέντων ἦτον ἀληθῶς κύριον ἀντικείμενον τῆς πολιτικῆς του· ὡς ἰσχυρῶς ἀπέδειξεν αὐτὸ ἡ σύζευξις ὀγδοήκοντα ἐκ τῶν εὐγενεστάτων Περσίδων μετὰ ὀγδοήκοντα τῶν πρώτων ἀξιωματικῶν του, καθ' ὃν καιρὸν ἐτελέσθη καὶ ὁ ἴδιος αὐτοῦ γάμος. Εἰς τὴν λαμπρὰν ταύτην περίστασιν πολυτελῆ δῶρα ἔγειναν εἰς τὸ στράτευμα. Ἐπεκράτει ὅμως ἔτι ἰσχυρὸν αἶσθημα δυσαρρεσκείας, προερχόμενον ὡς ἐπιτοπλεῖστον ἐκ τοῦ φανεροῦ σκοποῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ γυμνάσῃ τὸ ἄνθος τῶν Ἀσιανῶν αὐτοῦ ὑπηκόων εἰς τὰ ὅπλα καὶ τὴν πειθαρχίαν τῶν Ἑλλήνων, ὥστε νὰ δύναται τοιοιτοτρόπως νὰ παραιτηθῇ τῶν ἐκδουλεύσεων, ἢ τοῦλάχιστον νὰ μετριάξῃ τὴν αὐθάδειαν τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ στρατιωτῶν. Στάσις ἐξεβράχη, ἣτις κατεπαύθη διὰ τῆς σταθερότητος καὶ ἀνδρείας του· ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα, οἱ ἐκ γήρατος ἢ τραυμάτων πρὸς ὑπηρεσίαν ἀνίκανοι ἐστάλθησαν ἐντίμως ὀπίσω εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τὴν στρατηγίαν

τοῦ Κρατεροῦ, λαβὼν ἕκαστος πλήρη τὸν μισθὸν μέχρι τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ προσέτι ἐν τάλαντον δωρεάν.

Εἰς τὴν Βαβυλῶνα προέθετο ὁ Ἀλέξανδρος νὰ συστήσῃ τὴν μητρόπολιν τῆς αὐτοκρατορίας του. Ὁ δραστήριος αὐτοῦ νοῦς ἔβρυν ἤδη ἀπὸ σχέδια, τείνοντα εἰς ἀνάπτυξιν τῶν πόρων καὶ αὐξήσιν τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ὑπηκόων του. Διέταξε νὰ κατασκευασθῶσι πλοῖα ἐπὶ τῆς Κασπίας Θαλάσσης, πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἐρήμων ἐκείνων ὑδάτων, ἀτινα ἐν τῇ παντελεῖ ἀγνοίᾳ τῶν γεωγράφων ἐπιστεύοντο τότε ὅτι συγχωινοῦσι μετὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἦρξις ἐκ νέου ἐν Βαβυλῶνι ἀρκετὰ εὐρύχωρον ὥστε νὰ περιέχῃ χίλια πολεμικὰ πλοῖα, καὶ ἐζήτει πανταχοῦ τοὺς καλῆτέρους θαλασσινοὺς τῆς Μεσογείου, ἐπ' ἐλπίδι νὰ καταστήσῃ τὴν μητρόπολιν αὐτοῦ ἐμπορεῖον τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἐφάμιλλον τῆς ποτὲ μεγαλεμπορίου Τύρου. Ἐπεμελεῖτο τὰ μέγιστα νὰ διοργανίσῃ καὶ ἐξασκῇ νέαν δύναμιν συγκειμένην ἐξ αὐτοχθόνων Ἀσιανῶν, ὑπὸ Μακεδόνας ἀξιωματικούς, ὡς εἶναι τὴν σήμερον τὰ ἐν Ἰνδία τῶν Ἀγγλῶν στρατεύματα. Ἐμελέτα νέαν ἐκστρατείαν διὰ ξηρᾶς τε καὶ διὰ θαλάσσης πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἀραβίας, σκοπεύων νὰ περιπλεύσῃ τὴν χερσόνησον αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐφράτου μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ Σουέζ. Μία δὲ τῶν μᾶλλον εὐεργετικῶν, ἴσως δὲ καὶ τῶν ὀχι· ὀλιγώτερον δαπανηρῶν καὶ δυσκόλων ἐκ τῶν ἐπιχειρήσεων του, ἦτο ν' ἀποκαταστήσῃ τὰ προχώματα καὶ τὰς διώρυγας, δι' ὧν, εἰς τὰς εὐδαιμόνας ἡμέρας τῆς Ἀσσυρίας, ἡ ῥοή τῶν μεγάλων ὑδάτων εἶχε κανονισθῇ εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μεταβάλλῃ τὴν φύσιν χέρσον ἐκείνην περιοχὴν εἰς τὴν γονιμοτάτην χώραν τοῦ γνωστοῦ κόσμου.

Ἐνῷ κατεγίνετο εἰς τὰς πολυειδεῖς ταύτας ἐπιχειρήσεις ὁ Ἀλέξανδρος, περιέπεσεν εἰς αἰφνίδιον ἀσθένειαν. Φήμῃ ὅτι ἐφαρμακώθη, ὡς συνειθίζεται ὅταν μεγάλοι ἄνδρες ἐξ ἀπροόπτου ἀποθάνωσι, διεδόθη εἰς τὰ ἔξω· ἀλλ' αὕτη οὐδὲ πιθανότητα οὐδ' ἀπόδειξιν ἔχει καμμίαν. Ἀπέθανε δὲ, κατὰ τοὺς μᾶλλον ἀξιοπίστους ἱστοριογράφους, ἐκ πυρετοῦ γεννηθέντος

ἐνῷ ἐπεστάτει τὰ προειρημένα ἔργα εἰς τὰς ἐλώδεις πεδιάδας τῆς Βαβυλῶνος, καὶ ἐπιβαρυνθέντος ἐξ ἀπιστικέππου συμποσίας. Ἡμερολόγιον τῆς ἀσθενείας του διέσωσεν ὁ Ἀρρίανός. Ἀπέθανε δὲ τὴν ἐνδεκάτην ἢ δωδεκάτην ἡμέραν, περὶ τὰ μέσα τοῦ θέρους, π. Χ. 325. Τὸ σῶμά του μετεκομίσθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν· περικαλλῆς δέ τις σαρκοφάγος, μεταφερθεὶς ἐντεῦθεν εἰς τὸ ἐν Λονδίῳ Βρετανικὸν Μουσεῖον, ἐτιμῆθη μὲ τὸν τίτλον τοῦ τάφου του.

Περὶ διαδόχου δὲν ἀφῆκε σαφῆ τινὰ δῆλωσιν τῆς ἐπιθυμίας του, καὶ οὐδὲν γεγεννημένον τέκνον· ἀλλ' ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ῥωξάνα ἦτον ἔγκυος ἐν καιρῷ τῆς ἀποβιώσεώς του. Λέγεται ὅτι ἐρωτηθεὶς εἰς ποῖον ἀφίνει τὴν αὐτοκρατορίαν του, ἀπήντησε, Τῷ ἀρίστῳ, καὶ ὅτι προεῖδεν αἱματηρὰν ἀμιλλαν εἰς τοὺς ἐπικηδεῖους ἀγῶνάς του. Ἦτο δὲ τόσον πρόδότηλος ἢ προφητεία, ὥστε εὐκόλως ἐμποροῦμεν νὰ υποθέσωμεν αὐτὴν γνησίαν, καὶ τῷόντι ἐπληρώθη καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν.

Ὅτι αἱ φυσικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν ἐκ τῶν πρωτίστων, ὅτι τὰ κατορθώματά του ἦσαν ἐξάίσια, οἱ ἀγῶνές του ἀνυπέρβλητοι, αἱ θεωρίαι αὐτοῦ ὡς πολιτικοῦ ἡγεμόνος ὀρθαί, καὶ τὰ μέγιστα ἐκτεταμέναι, οὐδεὶς ἐμπορεῖ ν' ἀμφιβάλῃ. Ἀπονέμοντες ὅμως αὐτῷ τὴν ἕνεκα τῶν μεγάλων τούτων ιδιοτήτων ὀφειλομένην τιμὴν, τί νὰ εἴπωμεν ὑπὲρ ἀνθρώπου, ὅστις, διὰ νὰ ὑπερμεγαλύνῃ ἑαυτὸν, ἐδᾶπάνησε τὸν βίον τὴν γῆν λεηλατῶν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἐλαττώνων; «Ὁ Παντοκράτωρ,» εἶπε χυδαίωτερος δορικτήτης, ὁ Ναδὶρ Σάχ, «μὲ ἀπέστειλεν ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ νὰ παιδεύσω κόσμον ἀμαρτωλῶν.» τοιοῦτος δὲ, μ' ὅλας τὰς λαμπράς αὐτοῦ ιδιοτήτας, ἦτο καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος. Σημειωτέον ὅμως ὅτι πολλαὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ, αἵτινες εἰς ἡμᾶς, ὁπαδούς τοῦ καθαροῦ καὶ εἰρηνικοῦ συστήματος τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, φαίνονται ἀξιοκατάκριτοι, ἦσαν ὀρθαὶ κατὰ τὴν ιδέαν τῶν Ἑλλήνων· καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ κρίνωνται οἱ μεγάλοι ἄνδρες κατὰ τὸν γνώμονα τοῦ αἰῶνός των. Ὁ Ἀρρίανός ἀνακεφαλαιοῖ ὡς ἐπομένως τὸν χαρακτήρα τοῦ Ἀλεξάνδρου.

«Τὸ σῶμα ἦτο κάλλιστος, ἀκονότατος, δραστηριώτατος· τὸν νοῦν ἀνδρικότατος, φιλοδοξότατος, ἐνεργητικώτατος, καὶ θρησκευτικώτατος· τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν ἐγκρατέστατος· ἐκ δὲ τῶν νοητικῶν ἐρεθισμῶν, τοῦ ἐπαίνου·μόνον ἀπληστος· εὐφρδέστατος εἰς τὰ ἀνακαλύπτειν τὰ κατάλληλα μέτρα ἐνῷ ἦσαν ἔτι σκότος περιβεβλημένα, καὶ εὐτυχέστατος εἰς τὸ πορίζεσθαι τὰ πιθανὰ ἐκ τοῦ φανεροῦ· τοῦ διατάττειν, ὀπλίζειν, καὶ στρατηγεῖν ἐμπειρότατος· εἰς τὸ ἐνθαρρύνειν τοὺς στρατιώτας, ἐμπνέειν εἰς αὐ-

τοὺς ἐλπίδας νίκης, καὶ ἀποδιώκειν τοὺς φόβους των διὰ τῆς ἀτρομότητος διαγωγῆς του, θαυμασιώτατος· εἰς ἀμφιδόλους ἐπιχειρήσεις, τολμηρότατος· εἰς τὸ ἀρπάζειν ὠφελήματα ἐκ τῶν πολέμιων καὶ προλαμβάνειν ἕως καὶ τὰς περὶ τῶν μέτρων του υποφίας των, ἐπιτυχέστατος· εἰς τὸ ἐκτελεῖν τὰς υποσχέσεις του, πιστότατος· εἰς τὸ προφυλάττεσθαι ἀπὸ πάσης ἀπάτης, ἱκανώτατος· εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ προσωπικὰς δαπάνας λιτότατος, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρὸς ἄλλους μεγαλοδωρίαν ἀφειδέστατος.

«Ἐάν δ' ἔσφαλλεν ὑπ' ὀξυθυμίας, καὶ ἂν ἡγάπα τὴν ἐπίδειξιν τῆς βαρβαρικῆς ὑπερηφανίας καὶ λαμπρότητος, ταῦτα δὲν θεωρῶ ὡς λόγου ἄξια ἐλαττώματα· διότι τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖ νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν νεότητά καὶ τὴν διηνεκὴ αὐτοῦ ἐπιτυχίαν, ὡς καὶ τὴν ἐπιβρόχην τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ζητοῦσι τὴν συναναστροφὴν τῶν βασιλέων, ὅχι δι' ἐναρέτους σκοποῦς, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπηρετῶσιν εἰς τὰς ἡδονὰς των καὶ νὰ διαφθείρωσι τὰ ἔθνη των. Ἐξ ἄλλου μέρους, ὁ Ἀλέξανδρος εἶναι ὁ μόνος ἀρχαῖος βασιλεὺς, ὅστις ἐκ τῆς ἐμφύτου ἀγαθότητος τῆς καρδίας του ἐδεῖξε βαθεῖαν μετάνοιαν, διὰ τὰς πονηράς πράξεις του. Οἱ πλείστοι τῶν ἡγεμόνων, ἀκόμη καὶ ὅταν συναισθάνωνται τὴν ἐνοχλὴν αὐτῶν, πειρῶνται ἀνοήτως νὰ κρύπτωσι τὰ ἐγκλήματά των, δικαιολογοῦντες αὐτὰ ὡς ὀρθῶς πεπραγμένα. Ἡ μόνη τῶν πονηρῶν ἔργων ἐξιλέωσις εἶναι ἡ ὁμολογία τοῦ πταιστού, καὶ ἡ τῆς μετανοίας δημοσίᾳ ἐπίδειξις.

«Οὔτε δὲ τὴν ἀντιποίησην θείας καταγωγῆς θεωρῶ ὡς μέγα τι πταῖσμα, καθὼ ἴσως τέχνασμα μόνον πρὸς ἐξασφάλισιν σεβασμοῦ παρὰ τῶν ὑπηκόων του. Οὐδέποτε κατηγόρησέ τις τὸν Μίνων, Αἰακὸν, καὶ Ῥαδάμανθυν ὡς ἐνόχους ἀλαζονείας, ἐπειδὴ τὸ πάλαι ἀπεδόθη εἰς τὸν Δία ἡ γένεσις αὐτῶν· ὡσαύτως οὔτε τὸν Θησέα καὶ Ἴωνα, τοὺς νομιζομένους υἱοὺς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀλλὰ βέβαια ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο βασιλεὺς ὅχι ὀλιγώτερον τούτων περικλεῆς. Τὸν δὲ Περσικὸν ἱματισμὸν θεωρῶ μόνον ὡς ἐπινόημα διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς βαρβάρους τοῦ νὰ στοχάζωνται τὸν βασιλέα των ὡς ξένον καθ' ὅλα, καὶ νὰ δεῖξῃ εἰς τοὺς Μακεδόνας ὅτι εἶχε καταρύγιον ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν τραχύτητα καὶ αὐθάδειαν. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἔμιξε τοὺς Πέρσας σωματοφύλακας μετὰ τοῦ πεζικοῦ τῶν Μακεδόνων, καὶ τοὺς εὐγενεῖς των μετὰ τοῦ ἰδίου του ἐκλεκτοῦ ἵππικοῦ. Ἔτι δὲ καὶ τὰ συμπτώσιά του, ὡς γράφει ὁ Ἀριστοβούλος, παρετείνοντο ὅχι ἕνεκα τοῦ οἴνου, ἐξ οὗ ἔπινεν ὀλίγον, ἀλλὰ χάριν τῆς μετὰ τῶν φίλων του συνομιλίας. Ὁ τὸν Ἀλέξανδρον θέλων νὰ ἐξευτελίξῃ, ἅς ἐκλέξῃ ὅχι ὀλίγας τινὰς μεμπτάς αὐτοῦ πράξεις,

ἀλλ' ἄς ἀνακεφαλαιώσῃ ὅλα τὰ μέγιστα κατορθώματα καὶ τὰς ἐπιφανεῖς ἀρετάς του, καὶ ἄς στοχασθῇ ἔπειτα ποῖος καὶ τί εἶναι αὐτὸς ὁ ἐξυβρίζων τὸν ἄνδρα, ὅστις ἐφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἀνθρωπίνου εὐδαιμονίας, ὅστις ἦτον ὁ ἀδιαφιλονεικῆτος μονάρχης ἀμφοτέρων τῶν ἡπείρων, καὶ ὅστις ἦτον ἐγνωσμένος κατ' ὄνομα εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην. Ἀς στοχασθῇ ταῦτα, ἐξαιρέτως ἐν αὐτὸς ἦναι μηδενὸς λόγου, εἰς τὰ μικρὰ καταγινόμενος, καὶ ὅμως ἀνίκανος καὶ ταῦτα ὀρθῶς νὰ διατάξῃ. Δὲν ὑπῆρχεν, ὡς πιστεύω, κατ' ἐκείνον τὸν αἰῶνα, τὸ ἔθνος, ἡ πόλις, οὔτε τὸ ἄτομον, εἰς ὃ δὲν εἶχε φθάσει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὴν γνώμην μου λοιπὸν θέλω ὁμολογήσειν, ὅτι ὅχι ἄνευ εἰδικοῦ τινος σκοποῦ τῆς Θεότητος ἐστάλθη τοιοῦτος ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον, τοσοῦτον ἀνώτερος ὅλων τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ.»

Οἱ ἀξιοπιστότεροι ἱστοριογράφοι τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι ὁ Ἀρρίανος καὶ ὁ Στράβων· οἱ δὲ τερπνότεροι μυθιστοριογράφοι αὐτοῦ ὁ Κούφιντος Κούρτιος καὶ ὁ Πλούταρχος.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΟΚΟΥ.

ΤΟ Μαρόκον εἶναι αὐτοκρατορία ἐν τῇ Βορείῳ Ἀφρικῇ, ἐκτεταμένη ἀπὸ μεσημβρίας εἰς ἄρκτον μεταξύ 27 καὶ 36 Β'. πλάτους, καὶ ἀπ' ἀνατολῶν εἰς δυσμὰς μεταξύ 1 20 καὶ 11 30 Δ'. μῆκους. Συνορεύει δὲ πρὸς βορρᾶν μετὰ τῆς Μεσογείου, κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν καὶ δυτικὸν μετὰ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, πρὸς νότον μετὰ τῆς Σαχάρας, καὶ πρὸς ἀνατολὰς μετὰ τῆς Ἀλγερίας. Ἡ ἐπιφάνειά της ὑπολογίζεται ὡς 274,000 τετραγωνικῶν μιλίων, ἡ περίπου 50,000 τετραγωνικῶν μιλίων μᾶλλον ἢ ἡ τῆς Γαλλίας.

Τὴν ἐκτεταμένην ταύτην χώραν ποικίλλουσιν εἰς τὸ ἄκρον ὄρη, λόφοι, πεδιάδες, καὶ κοιλάδες. Τὸ κυριώτερον ὄρος αὐτῆς εἶναι ὁ Ἄτλας, ὅστις πρὸς νότον τῶν 82 καλεῖται ὁ Μείζων Ἄτλας, πρὸς ἄρκιον δ' αὐτῶν ὁ Ἐλάσσων Ἄτλας. Μῆνός τις καὶ τοῦ ἐνικυτοῦ εἶναι χιονοσκεπὴς ὁ Μείζων Ἄτλας, ἀλλὰ πιθανὸν ὅτι οὐδεμία τῶν κορυφῶν αὐτοῦ φθάνει εἰς τὰ ὄρια τῆς διηκνοῦς παγώσεως. Ὁ Μείζων Ἄτλας δὲν εἶναι πολὺ πλατὺς, διαπερώμενος ἐν γένει εἰς δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας. Ὁ Ἐλάσσων Ἄτλας, καίτοι τὸ φαινόμενον χαμηλότερος τοῦ Μείζονος, ἔχει ὅμως πολλὴ μεγαλῆτερον πλάτος. Καὶ ὁ Μείζων καὶ ὁ Ἐλάσσων Ἄτλας υποδιαίρουσιν εἰς δύο σειρὰς ἕκαστος. Ὁλόκληρος ἡ κατὰ τὴν Μεσόγειον παραλία, περὶ τὰ 320 μίλια μακρὰ, εἶναι ὑψηλὴ καὶ βραχώδης. Ἐπίπεδοι περιοχαὶ ἀσημάντου ἐκτάσεως ἀπαντῶνται μόνον εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν μικρῶν ποταμῶν. Τὸ ὄρος Ἀδύλη, ἡ ὁ Λόφος τῶν Πιθήκων, ἀπέναντι τῆς Κάλπης, ἦτοι τοῦ βράχου τῆς Γιβραλτάρ, ἀναβαίνει εἰς ἱκανὸν ὕψος.

Οἱ κυριώτεροι ποταμοὶ τοῦ Μαρόκου εἶναι ὁκτώ τὸν ἀριθμὸν, ἐξ ὧν εἰς μόνον ὁ Μουλούιτς χύνεται εἰς τὴν Μεσόγειον, οἱ δὲ λοιποὶ ἑπτὰ εἰς τὸν Ἀτλαντικόν. Ὁ πρῶτος ἔχει 400 μιλίων μῆκος· οὗτοι δὲ 100 ἔως 300.

Τὸ κλίμα δὲν εἶναι τὸσον θερμὸν, ὅσον ἡθελεῖ τις συμπεράνειν ἐκ τῆς τοποθεσίας. Μέγα μέρος τῆς χώρας ἀπολαύει ἐναλλὰξ τὰς θαλασσίους καὶ ἀπογεύς αὔρας, καὶ τὰ μέρη δ' ἐκεῖνα, ὅπου αὗται δὲν ἐκτείνονται, καταψύχουσιν οἱ ἐκ τῶν ὀρέων ἀνεμῶν.

Πάχνη καὶ χιὼν πίπτουσι μόνον εἰς τὰ ὄρη. Παρὰ τὴν θάλασσαν τὸ θερμόμετρον οὐδέποτε καταβαίνει ὑπὸ τοὺς 39 ἢ 40° καὶ εἰς τοὺς θερμωτάτους δὲ τόπους, γενικῶς δὲν ἀναβαίνει ὑπὲρ τοὺς 84, καὶ σπανίως εἰς 90. Αἱ ὕραι τοῦ ἐνικυτοῦ διαίρουσιν εἰς ὑγρὰν καὶ εἰς ξηρὰν, ἐξ ὧν ἡ πρώτη κατὰ τὸν χειμῶνά μας.

Τὰ προϊόντα εἶναι σίτος καὶ κριθὴ ἐν ἀφθονίᾳ, δρύϊον, ἀραβόσιτος, καὶ εἶδος τι γεννήματος ἴδιον εἰς τὴν χώραν ταύτην, καὶ χρυσιμεῦον ὡς ἡ κυριώτερά τροφή τῶν κυριωτέρων τάξεων· καλλιεργοῦνται προσίτι τὸ βαμβάκιον, τὸ καπνόχορτον, τὸ σπασμίον, ἡ κάνναβις, ὁ κρόκος, καὶ διάφορα εἶδη φασήλων καὶ πίσων. Οἱ ἑλαιῶνες καὶ ἀμυγδαλεῶνες εἶναι πολὺ ἐκτεταμένοι. Αἱ ὀπώραι τῆς νοτίου Εὐρώπης, ἐξαιρέτως νὰ σῦκα καὶ τὰ ρόδια, ὑπάρχουσι κοινά. Ὁ φοῖνιξ κυλλιεργεῖται μόνον ἐπὶ τῆς νοτίου κατωφερείας τοῦ Ὄρους Ἀτλαντος, ὅπου καὶ ἐκτεταμένα δάση ἐλαιῶν, κερατειῶν, καρυῶν, ἀκακίων, κέδρων, μικρῶν φοινίκων, καὶ ῥοδωνίων, πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ φελλίων.

Οἰκιστὰ ζωα παντὸς εἶδους εἶναι πολυαριθμὰ. Τοὺς ἵππους διακρίνει καλλονὴ τις ἰδιαίτερη, τοὺς τε ἐγγυρῶν καὶ τοὺς ἐξ Ἀραβικῶν καταγομένους· τὰ πρόβατα, ἅτινα θεωροῦνται ὡς ἰθαγενῆ, νομιζόμενα ὅτι ἐκ τῶν ὑπωρείων τοῦ Ἀτλαντος ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, παράγουσι μαλλίον ὅχι κατώτερον οἰοῦν ἢ ποτε τὴν μαλακότητα, λεπτότητα, καὶ λευκότητα· πρόβατα καὶ αἰγες εἶναι πολυαριθμότερα οἰωνοῦν ἢ ἄλλων οἰκιστῶν ζώων. Δέρματα αἰγῶν ἀποτελοῦσιν ἐν τῶν κυριωτέρων ἐξαγωγίμων εἰδῶν. Βόες, ὄνοι, ἡμίονοι, καὶ κάμηλοι τρέφονται πολυπληθεῖς. Εἰς τὰς μεγάλας ἀκαλλιεργήτους περιοχὰς περιοδεύουσιν ἄγρια ζῶα, ὡς λέοντες, πάνθηρες, ὕαιναί, λύκοι, καὶ διάφορα εἶδη ἀνθολόπων καὶ δορκάδων, ὡς καὶ πιθήκων καὶ κάπρων ἢ ἀγριοχοίρων. Οἱ μὲν κάπροι πανταχοῦ πλεονάζουσι, τὰ δὲ πλείστα τῶν λοιπῶν θηρίων περιορίζονται εἰς τὰς νοτίους χώρας. Οἱ στρουθοκάμηλοι εὐρίσκονται εἰς τὴν ἔρημον τὴν συνορεύουσαν μὲ τὰς νοτίους καὶ ἀνατολικὰς περιοχὰς, καὶ τὰ πτεράτων ἐξάγονται. Οἱ γέρανοι καὶ οἱ πελαργοὶ πλεονάζουσιν. Αἱ ἀκρίδες λεηλατοῦσιν ἐνίοτε τὰς ἐπὶ τῶν ἐρήμων ἐπαρχίας. Μελίσσαι εἶναι πάγκοιναι, καὶ κηρὸς ἐξάγεται.

Ἐκ τῶν μετὰλλων, ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ ἀργυρὸς εὐρίσκονται μὲν, ἀλλ' ὅχι ἐν ἀφθονίᾳ· ὁ χαλκὸς, περὶ οὗ ἀναφέρει καὶ ὁ Στράβων, εὐρίσκεται εἰσέτι πολὺς· πρὸς δὲ τοῦτοις, μόλυβδος, σίδηρος, καὶ ἀντιμόνιον.

Ὁ πληθυσμὸς τοῦ Μαρόκου, κατὰ τὸν πιθανώτερον ὑπολογισμόν, ἀναβαίνει εἰς 8,500,000· συνίσταται δ' ἐκ διαφόρων ἐθνῶν, κατὰ τὴν ἐφεξῆς ἀναλογίαν:—

Ἀμαζιργγείς, ἦτοι	
Βέρβεροι	2,300,000
Σελλῶχοι	1,450,000
Ἀραβες, ἦτοι	
Μαυροῦσιοι, Λουδάγιοι, καὶ ἄλλαι σύμμικτοι φυλαὶ	3,550,000
Βεδουῖνοι, καὶ ἄλλοι καθαροῦ αἵματος	740,000
Τουδαῖοι	239,500
Αἰθίοπες, δοῦλοί τε καὶ ἐλεύθεροι ἀπὸ Σουδάν,	
Φουλαί, Μανδινγγοί, κλπ.	120,000
Εὐρωπαῖοι Χριστιανοὶ	300
Ἀρνησθησικοὶ	200
	8,500,000

Οἱ Ἀμαζιργγείς, ἡ Μαζιργγείς, εἶναι οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς γλώσσης των, αἱ διαφοροὶ τῆς ὁποίας διέλκετοι λαλοῦνται ὑπὸ φυλῶν ἐκτεινόμενων ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Νείλου μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Εἰς τὸ Μα-